

"Günlər, aylar və illər" adlı kitabından səhifələr

ÖZÜM HAQQINDA SÖZ

və yaxud da altmış illik ömürdən görüntülər

Mahmud ALLAHMANLI,
filologiya elmləri doktoru,
professor

Bu da altmış yaş! Bu da altmış illik ömür! Necə gəldim, hansı oddan, soyuqdan keçdim, deyə bilmərəm. Gözümü açanda gördüm ki, altmışın astanasındayam. Bütün olanlara, sıxıntılara baxmayaraq, bir onu bilirəm ki, Ulu Tanrı mənim qarşıma həmişə böyük-böyük adamlar çıxardı. İçi xeyirxahlıq, insanlıq hissi ilə dolu olanların içində yaşadım. Onların dediklərini yadımda saxlamağa çalışdım. Nə qədər buna nail oldum, bilmirəm, ancaq çalışdım. Bir onu deyə bilərəm ki, nail olduqlarımın bütün göstəricisi yazılarında, müəllim kimi fəaliyyətimdə, insanlara olan münasibətimdə və tərtibi verilən bu kitabdakı kitab və məqalələr siyahısının yaratdığı təəssüratda aydınlaşır.

Zəhmətlə, halallıqla yaşayan bir ailədə dünyaya gəldim. Gözlərimi dünyaya açanda ciddi nizam, ölçü-biçgi gördüm. Halallıq, xeyirxahlıq, insanlıq, qarşılıqlı inam və sevgi, qayğı, kimsəsiz əl tutmaq, haqqın yanında dayanmaq və dayana bilmək və s. kimi müqəddəs dəyərlərin təlqininə kökləndim. "Haqq nazilər, ancaq üzül-məz" təsəvvürü ilə yola başladım. Həmişə də içimdə olan böyük inam məni irəlilərə, bu dünyagörüş üzərində köklənməyə istiqamətləndirdi. Onu da deyim ki, həmin təsəvvür və düşüncədən bir an belə uzaq dayanmadım. Hətta haqsızlıqların baş alıb getdiyi məqamlarda od parçasına çevrildim. Ağlım, düşüncəm, mövqeyimlə onun yanında oldum. Mən belə bir ömür yaşadım. Əminəm ki, bundan sonra da belə olacaq. Çünki bu mənim təbiətimlə bağlı olandır.

Atam zəhmətkeş bir kişi idi. Ona Allahman oğlu Qara deyirdilər. Nəslimiz Allahmanlılar adı ilə Qazaxda tanınardı, indi də tanınır. Həyat onu (atamı) ömrü boyu sınağa çəkdi. Erməni-müsəlman davaları (iyirminci əsrin əvvəli və sonlarında), Birinci və İkinci Cahan savaşı, Qarabağ müharibəsi onun taleyindən keçdi. Çar Rusiyası, Cümhuriyyət, Sovetlər imperiyası taleyində ciddi və həm də yaddan çıxmaz izlər buraxdı. 37-ci il reppersiyasında şərhlənərək Şəkerin qalasında yatdı. Biz ailəliklə "xalq düşməni ailəsi" kimi bir sıxıntı yaşadığımız. Kolxoz quruculuğu dövründə ailəmizin nəyi vardısı (qolçomaq olaraq) müsadirə edilmişdi.

İkinci dünya müharibəsində atam bir neçə dəfə yaralanmış və sağalaraq təzədən cəbhəyə getmişdi. Müharibədə əsir düşmüş, əsirlikdən qaçaraq bir müddət partizan dəstələrində olmuşdu. Sonradan yenə də əsir alınmışdı. Əsgər kimi 18 ölkəni silah əlində dolanmışdı. Əsir olmaq, əsirlikdə yaşamaq sovet siyasi hakimiyyəti tərəfindən ona ögey münasibət yaratmışdı. Bunları mən və ailəmiz uşaqlıqda duyur, görür, ancaq anlaşırdıq bilmirdik. Və biz də eyni əziyyəti çəkməli olurduq. Sovetlər imperiyasının dağılmasından sonra bunların bir qismini atam bəzən dilə gətirirdi. Hamısı olmasa da bir hissəni deyirdi.

Anam son dərəcədə sakit və rahat, ev-əşik işləri ilə məşğul olan bir qadın idi. Bizim dolanmamız, ehtiyaclarımızın ödənməsi üçün hər ikisi də əllərindən gələni edirdilər. Ailədə altı uşaq olmuşuq. Hamımıza da oxuyub-yazmağı anam öyrətmişdi. Əsas işimiz və evin tapşırığı bizim oxumağımız, elmlərə yiyələnməyimiz idi. Həmişə evimizdə başa salınırdı ki, hər şey elm və kamalla çatmaq olur. Çünki o, hər şeyin açarıdır. Düzdür, dolanmamız üçün hamımız evin bütün işlərində, əkin-biçində, bağ becərməkdə, qoyun-quzu otarmaqda və s. iştirak edirdik. Dərslərimiz, oxumağımız isə öz yerində idi.

Beləcə qayğılarla, zəhmətlə, ehtiyacla dolu bir yol başladım. Atamın müdrikliyi, ağısaqqallığı, kişi olaraq ötkəmliyi, qeyri-adi nizam və intizamı, tələbkərliliyi, anamın sadə və səmimiyyəti mənim taleyimdə əvəzsiz rol oynadı. Onların hər ikisinin xarakter və insanlıq təsəvvüründə, hərəkət və davranışlarında, söhbətlərində formalaşdım. Həyat təbii bir axarda (burada gen yaddaşı da vardır) onları böyük etmişdi. Mən də onların və digər yaxınlarımızın nizamı sayəsində yol başladım. Orta məktəb illəri, ali məktəb illəri, şagird və tələbəlik illərinin qayğıları beləcə illəri-illərə caladı.

Həyatımın mühüm və həm də yadda qalan bir hissəsi Qəbələ rayonu ilə bağlıdır. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunu dil-ədəbiyyat fakültəsini bitirib təyinatla Qəbələ (o zamanlar Qutqaşen adlanırdı) rayonunun Ayrıq kəndinə göndərildim. Ucqar bir dağ kəndində müəllim kimi fəaliyyətə başladım. Az müddətdə kəndin sevimləsinə çevrildim. O balaca kənddə elə bir tədbir olmazdı ki, mən orada olmayım və həmişə də başda oturdulardım. Bir növ əzizləndirdim. Müəllim kollektivimiz hər birisi bacarığı və qabiliyyəti ilə öyünəcək yoldaşlar idi. Az vaxtda kəndə uyğunlaşdım və onların bir üzvü oldum. Kənd həyatı, onların iş-gücü məni özünə çəkdi. Uşaqdan

böyüyə mən onların, onlar da mənim sevimlimə çevrildi. Bu gün də belədir.

Qəbələdə müəllim kimi çalışarkən fəaliyyətimin mühüm bir hissəsi rayon qəzetinə məqalələr yazmaqla bağlı idi. Müxtəlif mövzularda qəzet səhifələrində çıxışlar edirdim. Daha çoxu isə ədəbiyyatla bağlı idi. Rayon tədbirlərində, rayonda təşkil edilən yaradıcılıq tədbirlərində fəallıq göstərirdim. Demək olar bütünlükdə rayon yaradıcı mühiti mənə böyük hörmətlə yanaşmaqda idi.

Günlərin birində Bakıya gəlmişdim, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqında tədbir keçirilirdi. Orada iştirak etdim və müzakirələrdə, məsələ ilə bağlı söz alıb tribundan münasibət bildirdim. Bu, 1984-cü ilin mart-aprel ayları idi. Tədbir qurtarandan sonra orada iştirak edən bir nəfər mənə yaxınlaşıb söhbət etdi və elmə gəlməyimi məsləhət gördü. Məni Azərbaycan dövlət Pedaqoji Universitetinin o zamankı rektoru Afat Qurbanovun yanına gətirdi. Üçümüz birlikdə söhbət etdik. Mənim elm, alimlik yolum belə başladı.

İndi o illərdən illər, onilliklər keçir. Hamısı bir tarix, tale yazısı kimi gözlərim qarşısında canlanır. Çox tez namizədlik və doktorluq dissertasiyaları yazdım. Görkəmli folklorşünasımız professor Paşa Əfəndiyevin rəhbərliyi altında işlədim. Laborantlıqdan elmlər doktorluğuna qədər keşməkeşli bir yol gəldim. Ətrafımda bir-birindən görkəmli elm, ədəbiyyat adamları vardı. XVIII əsr Qarabağ ədəbi mühitini və onun azman sənətkarlarından olan Abdalgülablı Valehin yaradıcılığını araşdırdım. Bu gün də yazılarımın mühüm bir hissəsi həmin problemlərin təhlilinə həsr olunur. Aşıq yaradıcılığı, xalq poeziyası, klassik ədəbiyyat müstəvisində apardığım təhlillər məni çox dərinliklərə gətirib çıxardı. Öyrəndiklərimi həmişə yazıya almaq məqsədində oldum.

Daha sonra aşıq yaradıcılığının mənşə və təşəkkülü problemi ətrafında təhlillər apardım. Yazıdan-yazıya, kitabdan-kitaba xeyli dərinliklərə gedib çıxdım və problemi təkcə Azərbaycan və türk xalqları səviyyəsində deyil, bəşər sivilizasiyası anlamında öyrənib araşdırmaq yolunu tutdum. Şamanlıq, ozanlıq, aşıq sənəti, dünya sinkretik sənəti (aed, rapsod, minnezinger, trubadur, vaqant və s.) müstəvisində izlədim. Dürüldürlü kitablar, əsrarəngiz yazılar yazdım. İbtidai sənət, insan cəmiyyətinin ilkin mərhələsinin ümumi aspektləri, mif və mifdən sonrakı mərhələ, epos sənəti, şamandan ozana, ozandan aşığa gəlişin tarixi-mədəni axarı ilə bağlı təhlillər məni özünə çəkdi. Yazdım və təsəvvürlərimi bölüşdüm.

Xalq şeiri ənənəsinin ümumi mənzərəsi və klassik poeziyanın orta çağ ədəbiyyatındakı axarı və onların müqayisəli dinamik mənzərəsi və s. düşüncələrimi özünə cəlb etdi. Nəğmədən, bayatıdan, atalar sözü və məsələlərdən, əsatir, nağıl, rəvayət, dastan, inam və etiqad örnəklərindən gələnləri etnokulturoloji aspektdə öyrənmək

yolu mədəniyyəti məni özünə çəkdi-cə çəkdi. Məqalələrdən məqaləyə, kitabdan kitablara təbii bir prosesdə boyartımı gördüm. Xalqımızın bəşər sivilizasiyasında nə qədər zənginliklə təmsil olunduğunun bir daha şahidi oldum.

Yazılarımın mühüm bir hissəsi çağdaş ədəbi proseslərlə bağlıdır və onların hamısını tarixilik müstəvisində, klassiklərdən gələn dinamikanın hansı axarla davamının aydınlığına köklənibdir. Oxudum, öyrəndim və yazdım. Ədəbi meyil və istiqamətlərin ana xəttini bir bütöv olaraq özüm üçün ilk əvvəl aydınlaşdırdım. Düzdür, burada müəyyən sapmalar, tendensiyalarla da qarşılaşdım. Bunu təbii olan kimi qəbul etdim və yazılarımda da başa düşdüyüm qədərində verdim.

Kitablaşdırmağa çalışdığım məqalələr yazdıqlarımın hamısı deyil. Həyatımın tələbəlik illərində, eləcə də Qəbələdə müəllimlik illərində yazdığım yazılarımın çox az bir hissəsi burada özünə yer alır. Hətta sonrakı dövrlərdə yazdığım məqalələrimin az bir qismi də bu siyahıdan kənaradır. Daha doğrusu, nədənsə qovluqlarda rast gəlmədim. Ancaq əksəriyyət buradadır və bir istiyəmi də bununla reallaşdırmış kimiyəm.

Azərbaycanın müstəqilliyi mənim üçün hər şeydən əziz olub və sovetlər dövrünün bütün kəşakəs zamanlarında bu düşüncədə olmuşam. Əmin olmuşam ki, günlərin birində bu imperiya dağılacaq və Azərbaycan öz müstəqilliyini yaşayacaq. İmperiyanın dağıldığı ərəfədə və hərəkətin başladığı dövrdə fəaliyyətimin mühüm bir hissəsi bura köklənmişdir. Çünki böyük əksəriyyətdən fərqli olaraq bu hərəkətə hazır gəlmişdim. Hərəkətin gedişi və baş verənlərin ictimai-siyasi məzmunu ilə müxtəlif səpkili yazılar yazmışam. Xarici və daxili siyasəti bu və ya digər dərəcədə təhlilə gətirmişəm. Siyahıda bunlar bir hissədir. Hamısı əhatə olunmayıbdır. Nədənsə bu istiqamətli yazıların da ayrıca qorunub saxlanmasına elə də həssaslıq göstərməmişəm.

Altmış illik ömrümün mühüm bir hissəsi müəllimliklə bağlı olubdur. Mən müəllim ömrü yaşamışam. Daim öyrənmək, araşdırmaq duyğusuna köklənmişəm. Bildiklərimi, öyrəndiklərimi isə şagird və tələbələrə öyrətmək məqsədində olmuşam. Auditoriyalarda uzun illər ədəbiyyatın müxtəlif dövrlərindən mühazirələr demişəm və bu gün də deyirəm. Mənə böyük-böyük ziyalılar, xalq müəllimləri dərslər deyiblər. Onlar bir növ mənə layla çalıblar, elmin sirləri ilə yanaşı, ədəb-ərkanı, necə olmağı, ilahi dəyərləri mənimsədiblər. İndi onların mənə öyrətdiklərini böyük auditoriyalarda Azərbaycanlı balalarına çatdırıram və bütün hərəkət, davranışla nümunə olmağa çalışıram. Kitabdakı məqalələrin adları, onların hər bir sətiri məhz bu ruha köklənmişdir.

(Davamı 16-cı səhifədə)

Həyatımın böyük bir dövrü Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti ilə bağlı olmuşdur. Ora mənim üçün müqəddəs məbəddir. Ocaqdır. Bu məbəddə kimlər təhsil almayıbdır. Azərbaycan bala-ları (eləcə də mən) bütün dünyaya buradan bax-mışlar. Onun isti qucağında boy atmışam. Hara getsəm də bir ayağım orada olubdur. Bütün quş-lar, heyvanlar, canlılar hər axşam öz yuvasına can atır və mən də himəşə bura can atmışam. Azər-baycan Dövlət Pedaqoji Universitetində işləməklə yanaşı, müxtəli vaxtlarda (əlavə olaraq) AMEA-nın Folklor İnstitutunda, Bakı Müəllimlərin Təkmilləşdirilməsi İnstitutunda, Bakı Slavyan Univer-sitetində, Dnepropetrovsk Universitetinin Bakı fi-lialında, Avrasiya Universitetində, Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunu Quba filialında, Azər-baycan Müəllimlər İnstitutunun Cəlilabad filialında işləmiş, mühazirələr oxumuşam. Tələbə auditori-yası mənim üçün həmişə uca olub və auditoriya ilə yaşayanlardan olmuşam. Daha doğrusu, özümü auditoriyada tapmışam.

XIII əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli siması Zülfüqar Şirvani vurğulayırdı ki, “zər əsiri deyil mənim hünərim”. Mən də, ailəm də belə olub və belədir. Çünki oğlum və qızım da bu düşüncə bir meyar olaraq özünü göstərir. Sadə, rahat, zəhmətlə dolu bir ömür yaşamaq həyat kre-dom olubdur. Milli-mənəvi dəyərləri uca tutmaq, rahat həyat yaşamaq, haqqın-ədalətin yanında olmaq mənim üçün hər şeydən üstün olubdur. Bütün olanları yaxşılığa doğru təhlilə gətirməyə çalışmışam. Maddi zənginlik deyil, mənəvi zənginlik yükünə və istəyinə köklənmişəm. Boğazdan yuxarı söz demək, kiməsə yarınmaq mənim işim olmayıbdır. Belələrinin aqibətini və rəzil həyatını da çox görmüşəm. Bütün insanların gözünün içi-nə düz baxmağı bacarmışam. Bu isə hər kəsə nə-sib olmur. İllah da dünyanın belə dolaşır, ayrilik-lərlə dolu zamanlarında. Ancaq yaşamışam. Beləcə yaşayıb altmış yaşın astanasına gəlib çatmışam. Haşiyələrə, ayrı-ayrı epizodik məqamlara diqqət yetirmədən bir onu deyə bilirəm ki, dolu bir ömür yaşadım. Özümə, qohum-əqrabama, ailəmə, ətra-fıma olsa-olsa ucalıq gətirə biləcək bir ömür. Bax budur və bu olub mənim altmış illik ömrümün gö-rüntüləri...